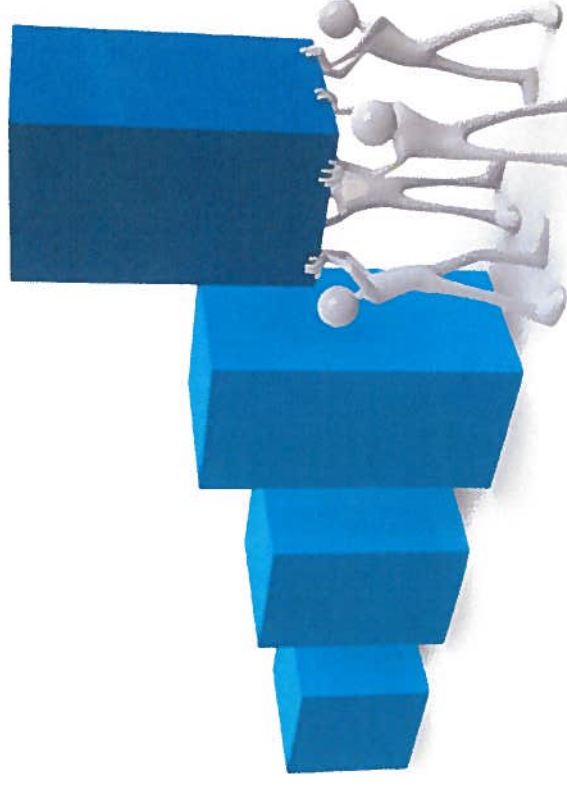


Deloitte.

**Gemeente Haarlemmerliede
en Spaarnwoude**



Accountantsverslag 2015
**Gemeente Haarlemmerliede en
Spaarnwoude**



21 juli 2016

VERTROUWELIJK

Aan de leden van de gemeenteraad
van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude
Postbus 83
1160 AB ZWANENBURG

Onderwerp

Accountantsverslag 2015 gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude

Datum

21 juli 2016

Geachte leden van de gemeenteraad,

Hierbij ontvangt u ons accountantsverslag over het boekjaar 2015. Daarin zijn onze belangrijkste controlebevindingen samengevat. Voorts treft u een analyse aan van de ontwikkelingen in uw vermogen en resultaat.

Uw jaarrekening geeft een getrouw en rechtmatig beeld

De jaarrekening is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude. In overeenstemming met uw opdracht hebben wij de jaarrekening 2015 gecontroleerd. Bij deze jaarrekening hebben wij op 1 februari 2015 een goedkeurende controleverklaring verstrekt.

Wij bespreken onze bevindingen met de auditcommissie

Dit accountantsverslag zullen wij met de met de auditcommissie bespreken. Bij die gelegenheid zullen wij ook uw vragen beantwoorden. Het conceptverslag is voorgelegd aan de portefeuillehouder Financiën en de betrokken ambtenaren.

Wij maken u erop attent dat voor dit accountantsverslag een beperkte verspreidingskring geldt. Het accountantsverslag is uitsluitend bestemd voor de gemeenteraad en het college.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.



A. Booi RA

Cc: College van burgemeester en wethouders

Inhoudsopgave

Accountantsverslag 2015
Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude

Bestuurlijke samenvatting	5
Uitkomsten jaarrekeningcontrole	7
Interne beheersing en overige bevindingen	19
Analyse vermogen en resultaat	25
Overige onderwerpen	30
Bijlagen	34
Bijlage A1: Overzicht van niet-gecorrigeerde fouten in de jaarrekening	35
Bijlage A2: Overzicht van gecorrigeerde fouten in de jaarrekening	37
Bijlage A3: Geconstateerde afwijkingen in de toelichting op de jaarrekening	38
Bijlage A4: Fouten en onzekerheden inzake financiële rechtmatigheid	39
Bijlage B: Onafhankelijkheid	41
Bijlage C: Reikwijdte van de controle 2015	42
Bijlage D: Disclaimer en beperking in gebruik	43

Bestuurlijke samenvatting

Accountantsverslag 2015
Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude

Bestuurlijke samenvatting

De jaarrekening geeft een getrouw beeld en er is rechtmatig gehandeld

Bij de jaarrekening 2015 van uw gemeente hebben wij een goedkeurende controleverklaring verstrekt voor zowel de getrouwheid als de financiële rechtmatigheid. De controleverklaring d.d. 21 juli 2016 hebben wij u separaat toegezonden.

Wij hebben vastgesteld dat de jaarverslaggeving 2015 voldoet aan de verslaggevingsvoorschriften (Bbv). De door ons geconstateerde controleverschillen voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid vallen binnen de door u vastgestelde toleranties.

De begrotingsoverschrijdingen passen binnen het bestaande beleid en zijn goed toegelicht.

Wij hebben geen controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) in de verantwoorde informatie in de SiSa-bijlage geconstateerd. Tot slot hebben wij vastgesteld dat de bezoldigingen over 2015 niet strijdig zijn met de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en dat de jaarrekening 2015 van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude voldoet aan de publicatieverplichtingen van de WNT.

Onzekerheden decentralisaties werken niet door in de strekking van de controleverklaring

Inzake de betalingen die plaats vinden via de Sociale Verzekeringsbank (SVB) en die samenhangen met de persoonsgebonden budgetten in het kader van de Jeugdwet en de Wet Maatschappelijke Ondersteuning is sprake van onzekerheden van € 103.500. Ook bij de verantwoording van ingekochte zorg bij zorgaanbieders in het kader van de Jeugdzorg en Wet Maatschappelijke Ondersteuning is sprake van onzekerheden (€ 280.000).

De totale onzekerheid die wij, op grond van de controlebevindingen, mee moeten wegen in ons oordeel bedraagt € 383.500. Omdat deze onzekerheid minder dan € 393.000 (dit is de materialiteit voor onzekerheden op basis van uw controleprotocol), heeft deze onzekerheid geen effect op de strekking van onze verklaring.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Accountantsverslag 2015
Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

De reikwijdte van onze controle achten wij voldoende

Met de opdrachtbevestiging van 1 december 2014 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2015. De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking in de reikwijdte van onze controle.

Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- Uw controleverordening op grond van artikel 213 van de Gemeentewet.
- Het controleprotocol voor de accountantscontrole op de jaarrekening 2015 tot en met 2018 van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude, zoals deze op 20 januari 2015 door de raad is vastgesteld met het voor 2015 geactualiseerde normenkader, zoals dit op 23 februari 2016 aan de raad ter kennisname is aangeboden.

Wij hebben op het normenkader, binnen de verwachtingen daarbij op basis van de kadernota rechtmatigheid van de commissie BBV, een volledigheidstoets verricht. Daaruit volgt dat de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ontbreekt in het normenkader. Het betreft externe regelgeving waaraan u ook voldoet. De verplichte toelichting is in de jaarrekening 2015 opgenomen. Wij adviseren u om het normenkader op dit aspect te actualiseren.

Tijdens de uitvoering van de controleplanning hebben zich geen wijzigingen van materieel belang in de reikwijdte voorgedaan. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2015 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Wij wijzen u erop dat het jaarverslag geen onderwerp is van de accountantscontrole. Het jaarverslag hebben wij uitsluitend beoordeeld op verenigbaarheid van de informatie in het jaarverslag met de cijfers in de jaarrekening inclusief de daarin opgenomen toelichtingen.

Een toelichting op de reikwijdte van onze controle 2015 is opgenomen in bijlage C van dit accountantsverslag.

Gehanteerde toleranties met als resultaat: geen (resterende materiële) controleverschillen

Wij hebben de jaarrekeningcontrole 2015 uitgevoerd met inachtneming van de volgende toleranties, zoals opgenomen in de door u vastgestelde controleverordening en uw controleprotocol.

Goedkeuringstoleranties

Fouten 1% van het totaal van de lasten inclusief dotaties reserves € 131.000

Onzekerheden 3% van het totaal van de lasten inclusief dotaties reserves € 393.000

Rapportagetoleranties

De rapportagetoleranties voor fouten en onzekerheden zijn - conform uw controleverordening - vastgesteld op € 65.500 (50% van de goedkeuringstolerantie).

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Wij hebben geen (resterende materiële) controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) ten aanzien van de getrouwheid geconstateerd. Gedurende de controle hebben wij geen correcties door laten voeren die effect hebben gehad op het resultaat.

Op basis van (aanvullende) controlewerkzaamheden hebben wij geconcludeerd dat alle financieel relevante aspecten van wetgeving en verordeningen, zoals opgenomen in uw normen- en toetsingskader, door het college zijn nageleefd en dat zowel de baten en lasten over 2015 als de balansmutaties in 2015 rechtmatig tot stand zijn gekomen. Er is geen sprake van (materiële) controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) ten aanzien van rechtmatigheid.

Het (verplichte) overzicht van controleverschillen groter dan de rapportagetoleranties treft u aan in bijlage A1 en A2 van dit accountantsverslag.

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

De jaarstukken 2015 van uw gemeente bestaan uit:

- Het jaarverslag 2015 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2015 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting en de SiSa-bijlage).

Bij de programma's is verantwoordingsinformatie opgenomen om de realisatie van beleidsdoelstellingen te kunnen vaststellen. Bij de beantwoording van de "3-W vragen" ("Hebben wij bereikt wat wij hebben beoogd?", "Hebben wij gedaan wat wij daarvoor zouden doen?" en "Heeft het gekost wat wij dachten dat het zou kosten?") zijn in de toelichtingen bij de programma's ook kengetallen en prestatie-indicatoren opgenomen. Deze gegevens worden in mindere mate intern gecontroleerd dan de financiële gegevens en hebben daardoor vooral een informatief karakter. Primair moeten deze gegevens worden gezien als managementinformatie, waarop gestuurd kan worden en waarmee ontwikkelingen op hoofdlijnen verklaard kunnen worden. De relatie tussen de kengetallen en de begrote en gerealiseerde middelen is een ontwikkelpunt in de verslaggeving.

Een verbeterpunt is verder om in de programma's een relatie met de (belangrijkste) programma gerelateerde investeringen en voorzieningen op te nemen. Dat geeft (samen met mutaties in de reserves, deze zijn wel opgenomen) de raad veel nuttige informatie om het beleid te kunnen evalueren.

Belangrijk in dit verband is verder nog het besteden van aandacht aan het schrijven van analyses. De informatieversterking (bijvoorbeeld de toelichting op de programmarekening) spitst zich nu nog vooral toe op de input (welke middelen zijn besteed). Een concreet antwoord op de vraag wat is gerealiseerd met deze input kan nog worden versterkt, als ook een duidelijkere relatie tussen input en output (prestatiegegevens en kengetallen) wordt gegeven. Bij de programma's is verantwoordingsinformatie opgenomen om de realisatie van beleidsdoelstellingen te kunnen vaststellen. Bij de beantwoording van de "3-W vragen" ("Hebben wij bereikt wat wij hebben beoogd?", "Hebben wij gedaan wat wij daarvoor zouden doen?" en "Heeft het gekost wat wij dachten dat het zou kosten?") zijn in de toelichtingen bij de programma's ook kengetallen en prestatie-indicatoren opgenomen. Deze gegevens worden in mindere mate intern gecontroleerd dan de financiële gegevens en hebben daardoor vooral een informatief karakter.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (zoals weerstandsvermogen en risicobeheersing, grondbeleid, bedrijfsvoering, et cetera) het jaarverslag. Beide onderdelen vallen niet (expliciet) onder de controle van de jaarrekening. Het primaire object van de accountantcontrole (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet) is de jaarrekening (de balans met toelichting en het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting).

De inhoud van het jaarverslag (programmaverantwoording en paragrafen) hebben wij "marginaal getoetst". Deze toetsing blijft beperkt tot het signaleren van mogelijke tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening. De accountantcontrole omvat daarom geen oordeel over de inhoudelijke juistheid en volledigheid van de informatieverstreking opgenomen in de programmaverantwoording en de verplichte paragrafen.

Bij onze controle hebben wij geen tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd. Het jaarverslag en de jaarrekening zijn met elkaar verenigbaar.

Het BBV wordt nageleefd

Het BBV is per medio 2015 beperkt aangepast. Wij lichten deze wijzigingen, die (voor zover relevant) zijn verwerkt in de jaarstukken 2015, hieronder kort toe.

Kengetallen

Met ingang van de jaarstukken 2015 én begroting 2016 dient een gemeente of gemeenschappelijke regeling enkele kengetallen op te nemen in de paragraaf betreffende het weerstandsvermogen en risicobeheersing in het jaarverslag. Een deel van deze kengetallen is gebaseerd op balansposities.

Derivaten

In het besluit van 21 januari 2015 zijn aanvullende bepalingen opgenomen over de toelichtingen die gemeenten of gemeenschappelijke regelingen dienen op te nemen in de jaarrekening omtrent financiële derivaten. Omdat u op dit moment geen financiële derivaten bezitten, is dit besluit voor de jaarrekening 2015 niet relevant voor u. Mocht u besluiten om in de komende periode financiële derivaten aan te schaffen, dan zijn deze bepalingen uiteraard wel relevant.

Herziening BBV

Volgens de commissie BBV zijn er tien jaar na invoering van het BBV diverse ontwikkelingen die vragen om vernieuwing. Het meest in het oog springende voornemen betreft wijzigingen rondom grondexploitaties. Deze zijn:

- Er komt een richttermijn van maximaal tien jaar voor grondexploitaties. Hier kan alleen goed gemotiveerd van worden afgeweken.
- De rente die wordt toegerekend aan grondexploitaties moet worden gebaseerd op de werkelijke rente. Dit geldt ook voor de te hanteren disconteringsvoet.
- Afschaffing van de categorie niet in exploitatie genomen gronden. Zolang gronden nog niet in exploitatie zijn genomen deze kwalificeren als materiële vast activa.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Deze wijzigingen moeten per 1 januari 2016 gaan gelden en kunnen gevolgen hebben voor de begroting 2016. Als deze regelgeving definitief wordt ingevoerd, zal dit ook de nodige impact (kunnen) hebben voor uw gemeente. Wij adviseren het college om de gevolgen hiervan in beeld te brengen.

Naast de notitie Grondexploitaties van het BBV, is er in 2016 een aantal (geplande) wijzigingen die van invloed (kunnen) zijn op uw begroting en jaarrekening vanaf 2016. Wij adviseren u kennis te nemen van in ieder geval de volgende recent verschenen publicaties:

- Wijzigingsbesluit BBV maart 2016
- Notitie overhead april 2016
- Notitie faciliterend grondbedrijf 2016
- Notitie rente 2017.

Daarnaast is het van belang dat de vraag- en antwoordrubriek van de commissie BBV, zoals deze meerdere keren per verslagjaar worden uitgebracht, door het college worden toegepast.

Wij hebben overigens vastgesteld dat uw gemeente de wettelijke verslagleggingsregels (BBV) heeft nageleefd.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

De grondslagen van de jaarrekening 2015 zijn aanvaardbaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw gemeente zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2015. In 2015 zijn geen wijzigingen geweest in toegepaste verslaggevingsgrondslagen die een aanzienlijke invloed hebben op de baten en lasten of de financiële positie van uw gemeente.

Significante verslaggevingsgrondslagen en toepassing hiervan zijn belangrijk voor de presentatie van de financiële positie van uw gemeente en de baten en lasten in de jaarrekening. Daarnaast vereisen zij van het college en de directie dat zij een oordeel vormen ten aanzien van soms moeilijke, subjectieve en complexe posities vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

Wij hebben het door het college en de directie toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Waar nodig hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, aannames, berekeningen en consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggevingsvoorschriften.

Decentralisatie en de jaarrekening 2015

Inleiding

Gemeenten zijn vanaf 1 januari 2015 verantwoordelijk voor de uitvoering van (extra) taken op het terrein van de Jeugdwet, Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en Participatiewet. Kort samengevat zijn de belangrijkste wijzigingen:

- Participatiewet: Samenvoeging WvW c.a., Wsw en Wajong. Vanaf 2015 is geen nieuwe instroom in de WSW meer mogelijk.
- Wmo 2015: Bestaat uit de 'oude' Wmo en de overheveling van langdurige zorg vanuit de AWBZ. Naast de huishoudelijke ondersteuning is hier bijvoorbeeld begeleiding, kortdurend verblijf en dagbesteding bij gekomen.
- Jeugdwet: Volledig nieuw voor gemeente. Betreft een overheveling van taken vanuit provincie en Rijk.

Om deze nieuwe taken vorm te geven, hebben alle gemeenten grote inspanningen geleverd om tijdig de benodigde contracten te sluiten met zorgaanbieders, administraties in te richten, managementinformatie in te richten, etc. Gemeenten zijn vooral bij de verantwoording en controle van de getrouwheid en rechtmatigheid van de bestedingen tegen problemen aangelopen. zoals:

- Voor het vaststellen van de rechtmatigheid en de prestatielevering zijn gemeenten sterk afhankelijk van derden.
- Zorgaanbieders geven aan dat een individuele verantwoording per gemeente onmogelijk is.
- 'Recht op zorg' bij Jeugdzorg niet altijd in beeld door rechtstreekse verwijzing huisarts/specialist.
- Woonplaatsbeginsel leidt bij Jeugdzorg tot verschillen tussen zorginstellingen en gemeenten.
- Fouten en onzekerheden bij verwerking van PersoonsGebondenBudgetten (PGB) bij SVB.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Uw gemeente heeft in 2015 en 2016 veel inspanningen geleverd om de getrouwheid en rechtmatigheid van de bestedingen binnen het sociale domein vast te kunnen stellen. De zogenaamde "spend analyse" is hierbij het vertrekpunt geweest. Deze analyse geeft inzicht in de geldstromen binnen het sociale domein en de derde partijen waarmee uw gemeente zaken doet alsook van afhankelijk is. In hoofdlijnen is de spend analyse als volgt weer te geven (de Participatiewet blijft hierbij buiten beschouwing, aangezien hierin - behoudens enkele formele punten - feitelijk niets is gewijzigd):

Inzicht in geldstromen (lasten) Jeugdzorg en Wmo (x € 1.000)

Zorg in natura Jeugd	€ 133.500
Zorg in natura WMO	€ 993.000
PGB's (SVB)	€ 103.500

Subtotaal

€ 1.230.000

Wmo en Jeugd 'oud'

€ 151.000

Totaal Jeugd en Wmo (x € 1.000)

€ 1.381.000

Hierna gaan wij nader in op onze bevindingen en aanbevelingen naar aanleiding van de controle van de bestedingen voor het sociale domein.

Bevindingen decentralisaties

De uitvoering van de decentralisaties heeft uw gemeente uitbesteed aan de IASZ. Jaarlijks legt de IASZ verantwoording af over de uitgevoerde werkzaamheden met daarbij de financiële resultaten. Voor 2015 is daar, ten opzichte van eerdere jaren, derhalve sprake van een taakuitbreiding geweest. Op eerdere momenten (met onze mailing van 4 maart 2016, het gesprek wat wij op 28 april 2016 met de "technische commissie hebben gehad en onze brieven van 7 juni 2016 en 4 juli 2016) hebben wij u geïnformeerd over belangrijke ontwikkelingen die (mogelijk) van invloed konden zijn op de strekking van de controleverklaring bij de deelverantwoording van de IASZ (en mogelijk bij uw jaarrekening) en de voortgang van de afronding van de controle 2015.

Recent (7 juli 2016) heeft de accountant van de IASZ zijn werkzaamheden af kunnen ronden. Naar aanleiding van deze controle (en onze review daarop) is sprake van een onzekerheden in de bestedingen van de PGB's Wmo en Jeugd en ingekochte zorg (eveneens WMO en Jeugdzorg) voor een totaalbedrag van € 383.500. Bij de financiële verantwoording is een controleverklaring met beperking afgegeven, omdat sprake is van (materiële) onzekerheden.

Wij lichten deze onzekerheden en het effect op de controleverklaring bij de jaarrekening van uw gemeente hierna toe.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onzekerheden persoonsgebonden budgetten (PGB's) Jeugdwet en WMO

In de financiële verantwoording zijn lasten verantwoord van € 103.500 die samenhangen met de door de gemeente verstrekte persoonsgebonden budgetten in het kader van de Jeugdwet en de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. De betalingen die samenhangen met deze persoonsgebonden budgetten vinden plaats via de Sociale Verzekeringsbank (SVB). Deze onzekerheid vloeit voort uit het feit dat de auditdienst van de SVB bij zowel de verantwoording van de PGB's Wmo als Jeugd een afkeurend oordeel heeft afgegeven.

De IASZ (namens de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude) heeft zelf geen (aanvullende) effectieve beheersmaatregelen ingericht ter vaststelling van de daadwerkelijke levering van de zorg. Wij hebben derhalve geen voldoende en geschikte controle-informatie kunnen verkrijgen om vast te stellen dat de betalingen door de Sociale Verzekeringsbank in overeenstemming met de beschikkingen hebben plaatsgevonden en de zorg daadwerkelijk is geleverd. Wij hebben niet op andere wijze de juistheid en rechtmatige totstandkoming van deze lasten kunnen verifiëren.

Overeenkomstig de "NBA Alert 39 Sociaal Domein" van 21 juni 2016 moeten deze fouten bij de SVB, aangezien deze niet 1 op 1 zijn door te vertalen naar de individuele gemeenten, bij een individuele gemeente worden aangemerkt als onzeker.

Onzekerheden ingekochte zorg Jeugdwet en WMO

In de financiële verantwoording van de IASZ zijn lasten verantwoord van € 1.277.481 die samenhangen met de door de IASZ namens de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude ingekochte zorg bij zorgaanbieders in het kader van de Jeugdzorg en Wet Maatschappelijke Ondersteuning. De IASZ is voor het vaststellen van de volledigheid van de geleverde zorg en de daadwerkelijke levering afhankelijk van de controle-informatie van de zorgaanbieder. De IASZ heeft niet van alle zorgaanbieders voldoende (controle-)informatie ontvangen. De IASZ heeft zelf geen (aanvullende) effectieve beheersmaatregelen ingericht ter vaststelling van volledigheid van de geleverde zorg en de daadwerkelijke levering van de zorg. Op basis hiervan is voor een bedrag ad € 280.000 geen voldoende en geschikte controle-informatie kunnen verkrijgen om de juistheid en rechtmatige totstandkoming van deze lasten vast te stellen. Wij hebben niet op andere wijze de juistheid en rechtmatige totstandkoming van deze lasten kunnen verifiëren.

Ten behoeve van de oordeelsvorming bij de jaarrekening van uw gemeente wegen wij voor dit onderdeel een onzekerheid mee van € 280.000.

Conclusie onzekerheden decentralisaties

De totale onzekerheid die wij, op grond van de controlebevindingen, mee moeten wegen in ons oordeel bedraagt € 383.500. Omdat deze onzekerheid minder dan € 393.000 (dit is de materialiteit voor onzekerheden op basis van uw controleprotocol), heeft deze onzekerheid geen effect op de strekking van onze verklaring.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Blijf de inbaarheid van bijstandsvorderingen toetsen

Uw gemeente heeft vorderingen uitstaan op cliënten uit hoofde van bijstandverlening. Ultimo 2015 betreft dit een bedrag van circa € 349.000. Het debiteurenbeheer heeft u overgedragen aan de IASZ. In de jaarlijkse afrekening met de IASZ worden eventuele afboekingen, die noodzakelijk zijn geweest op de vorderingen, verwerkt. Het college heeft, om deze mogelijke last te dekken, een voorziening (ultimo 2015 € 21.000) voor mogelijke oninbaarheid getroffen. In 2015 heeft een neerwaartse bijstelling van de voorziening plaatsgevonden van circa € 54.000. Uw voorziening is hiermee naar inschatting van het college toereikend om de lasten van oninbaar verklaarde vorderingen te kunnen dekken.

Voor het opstellen van de jaarrekening is het van belang dat dit uitgangspunt (jaarlijks) geëvalueerd wordt. Wij adviseren u jaarlijks de verwachte mate van inbaarheid te blijven toetsen. Uw incassobeleid (uitgevoerd door de IASZ), de economische omstandigheden of bijvoorbeeld persoonlijke omstandigheden van uw cliënten kunnen (grote) effecten hebben op de mate van volwaardigheid van de vorderingen.

Begrotings-overschrijdingen zijn goed toegelicht in de jaarrekening 2015

Theoretisch kader

Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2015, hebben wij de begrotingsrechtmatigheid gecontroleerd. De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op artikel 189, 190 en 191 van de Gemeentewet en moeten door de gemeenteraad zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet.

Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen. Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan de gemeenteraad van budgetoverschrijdingen heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van de raad.

Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kademota 2013 van de commissie BBV. De belangrijkste inhoudelijke aanpassing betreft de vaststelling dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen hoeft te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Essentieel is dat de raad nadere regels kan stellen wanneer kostenoverschrijdingen die worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten (1), kostenoverschrijdingen passend binnen het beleid (2) en kostenoverschrijdingen bij openeiderregelingen (3) moeten meewegen bij het oordeel van de accountant.

In die gevallen dat de gemeenteraad geen nader beleid stelt, geldt het uitgangspunt dat deze kostenoverschrijdingen door de accountant niet worden betrokken bij de beslissing of al dan niet een goedkeurende controleverklaring kan worden afgegeven. Deze kostenoverschrijdingen moeten dan wel goed herkenbaar in de jaarrekening zijn opgenomen.

Daarnaast moet de accountant in het accountantsverslag deze kostenoverschrijdingen, waarvan het college in de jaarrekening moet aangeven dat ze nog dienen te worden geautoriseerd, aan de orde stellen. Extra lasten die worden gemaakt omdat extra opbrengsten daarvoor de ruimte bieden terwijl deze extra lasten niet direct zijn gerelateerd aan de extra opbrengsten en waarbij de raad nog geen besluit heeft genomen over de aanwending van deze extra opbrengsten, zijn onrechtmatig.

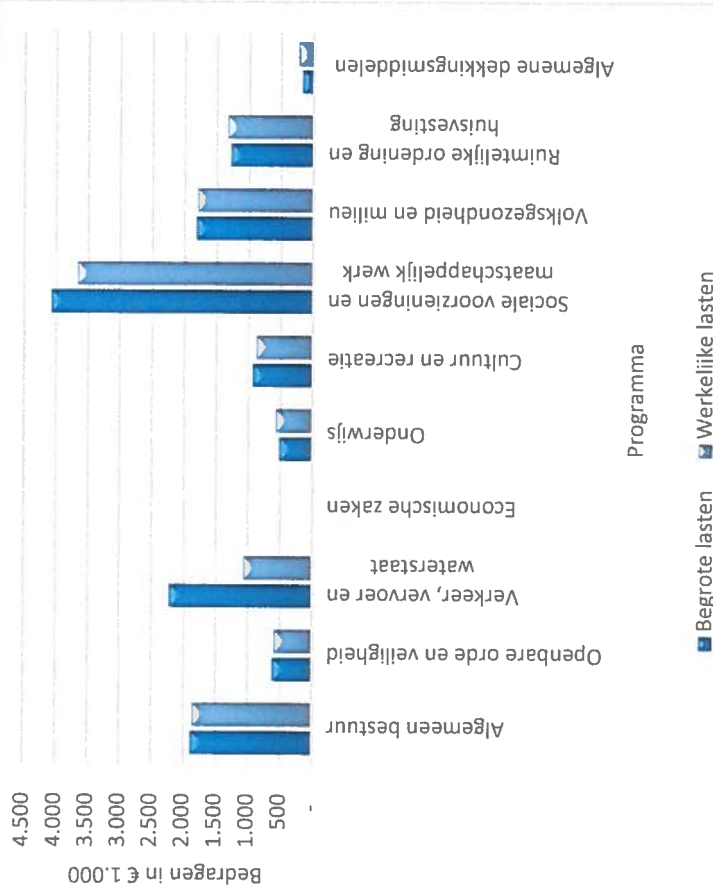
Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Begrotingsrechtmatigheid in uw jaarrekening

In totaal heeft uw gemeente € 13.844.000 aan lasten begroot na wijziging, tegenover € 12.147.000 aan werkelijke lasten in 2015. Dit is in totaal een onderrealisatie van € 1.697.000 (12,3%). Aan baten had uw gemeente een bedrag van € 12.349.000 begroot na wijziging, tegenover € 12.082.000 miljoen aan werkelijke baten in 2015. In totaal gaat het om een lagere realisatie van baten van € 267.000 (2,2%). Het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten komt derhalve op € 65.000 nadelig.

Naast het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten kent een gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. In 2015 is er per saldo € 339.000 aan de reserves toegevoegd, zodat het gerealiseerde resultaat € 274.000 (voordelig) bedraagt.

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen op het niveau waarop de raad de begroting autoriseert. Dit geeft voor 2015 het volgende beeld:



Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Op drie programma's (Programma 3 "Economische Zaken", 4 "Onderwijs", 8 "Ruimtelijke ordening en huisvesting") en bij de Algemene dekkingsmiddelen zijn begrotingsoverschrijdingen op de lasten te constateren. Naast overschrijdingen van lasten, zijn ook op onderdelen meer baten gerealiseerd dan begroot. Over de baten rapporteren wij in deze paragraaf niet omdat dit geen onderdeel uitmaakt van het criterium begrotingsrechtmatigheid zoals de richtlijnen voorschrijven. Wij verwijzen voor een inhoudelijke en meer specifieke analyse van deze overschrijdingen naar onderdeel 2.5 van de jaarstukken, waar het college een analyse van de begrotingsafwijkingen en de begrotingsrechtmatigheid 2015 heeft opgenomen. Wij onderschrijven de gemaakte analyse en komen tot de conclusie dat er geen fouten op dit onderdeel door werken in ons oordeel.

De geconstateerde kostenoverschrijdingen zijn, zoals eerder gemeld, per definitie onrechtmatig, maar omdat sprake is van overschrijdingen bij openeindereregelingen, overschrijdingen die gecompenseerd worden door direct gerelateerde opbrengsten of overschrijdingen die passen binnen bestaand beleid, hebben deze overschrijdingen geen gevolgen voor de strekking van de controleverklaring.

De begrotingsrechtmatigheid omvat ook de overschrijdingen op investeringskredieten. Deze heeft zich in 2015 voorgedaan op het krediet vervangingsinvesteringen 2011-2014 pompen riolering. Ook hier concludeert het college dat de overschrijding niet door hoeft te werken in het accountantsoordeel. Wij onderschrijven dit.

Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden in de SiSa-bijlage 2015 geconstateerd

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS te leveren.

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2015. Hierbij stellen wij de getrouwheid en rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens (indicatoren) vast.

Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U heeft dit aan ons bevestigd.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen is opgenomen in bijlage A5 van dit accountantsverslag. Bij de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

De Wet Normering topinkomens (WNT) is nageleefd

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is in werking getreden met ingang van 1 januari 2014. De WNT regelt niet alleen de openbaarmaking van topinkomens in de publieke en semipublieke sector, maar stelt ook maxima aan de hoogte van de bezoldiging van topfunctionarissen en tevens aan de ontslagvergoedingen.

Met ingang van 1 januari 2014 is bij wet vastgelegd dat rechtspersonen of organisaties die volledig of in aanzienlijke mate uit publieke middelen zijn gefinancierd beloningen van topfunctionarissen openbaar dienen te maken, ook als deze de in de wet gestelde maximale bezoldiging niet te boven gaat (maximale bezoldiging 2015: € 178.000). Daarnaast dienen gemeenten het salaris openbaar te maken van overige medewerkers (inclusief - wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan - ingehuurd personeel) die een bezoldiging ontvangen boven deze norm. Ten slotte stelt de WNT een aantal overige eisen, zoals een maximale ontslagvergoeding voor topfunctionarissen van € 75.000.

In 2015 is voor geen van de topfunctionarissen en overige medewerkers sprake van een overschrijding van de grensbedragen.

Wij hebben vastgesteld dat de bezoldigingen over 2015 van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude niet strijdig zijn met de WNT en dat de jaarrekening 2015 van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude voldoet aan de publicatieverplichtingen van de WNT.

Wij zijn onafhankelijk van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude

Deloitte Accountants B.V. is onafhankelijk van de gemeente en voor zover wij weten heeft zich geen inbreuk voorgedaan op de van toepassing zijnde regels en het beleid ten aanzien van onafhankelijkheid.

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de member firms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectieve zuster- en/of dochterondernemingen en de gemeente, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid.

Bijlage B van dit accountantsverslag bevat een nadere uiteenzetting van onze onafhankelijkheid.

Interne beheersing en overige bevindingen

De interne (financiële) beheersing in het kader van onze jaarrekeningcontrole

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in het najaar van 2015 een interim-controle uitgevoerd. Deze interim controle is primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van Administratieve Organisatie en Interne Beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid en rechtmatigheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

In ons accountantsverslag hebben wij diverse opmerkingen en aanbevelingengemaakt bij een aantal financiële processen. Hierna geven wij de follow up op die onderwerpen.

- Wij hebben bij onze controle op personeelsmutaties geconstateerd dat een tweetal mutatielijsten niet zichtbaar is gecontroleerd op de juiste invoer van personeelsmutaties in de salarisadministratie. U loopt hiermee het risico dat onjuiste of onrechtmatige personeelsmutaties niet reeds in het proces (in de lijn) worden ontdekt. Wij merken op dat uw IC-functionaris een (nagenoeg) integrale verbijzonderde interne controle uitvoert op de personeelsmutaties in het boekjaar. Hiermee mitigeert u het risico op onjuiste of onrechtmatige mutaties in de salarisadministratie. Uit onze controle volgen geen afwijkingen ten aanzien van personeelsmutaties in het boekjaar. Gezien de preventieve werking van een interne beheersingsmaatregel in de lijn, adviseren wij u om de interne controle te allen tijde in de lijn te laten plaatsvinden.

Status 2015: aan dit advies is geen opvolging gegeven. Echter gelden dezelfde opmerkingen als in 2014: omdat uw IC-medewerker een (nagenoeg integrale) controle uitvoert, worden de risico's beperkt.

- Wij constateerden dat u niet te allen tijde zichtbare functiescheiding tussen het opstellen en de interne controle op memoriaalboekingen heeft geïmplementeerd. U loopt hiermee het risico op onjuiste en/of onrechtmatige boekingen. Overigens plaatsen wij onze bevinding in het perspectief van de relatief geringe omvang van uw organisatie en het relatief geringe aantal memoriaalboekingen (boekjaar 2014: 55 memoriaalboekingen) op jaarbasis. Op basis van onze controle hebben wij geen afwijkingen geconstateerd. Wij adviseren u, mede gezien het niet-routinematig karakter van memoriaalboekingen, zichtbare functiescheiding tussen opstellen en interne controle te implementeren.

Status 2015: aan dit advies is, om dezelfde redenen als in 2014 het geval was, geen opvolging gegeven.

- Wij hebben bij onze controle geconstateerd dat de functionaris die belast is met de controle van de invoer van crediteurenmutaties, eveneens kan muteren in het crediteurenstambestand. De functionaris is ook bevoegd tot betalen in het banksysteem. U loopt hiermee het risico dat één functionaris het gehele proces van mutatie in het crediteurenstambestand tot de betaling aan crediteuren doorloopt. De oorzaak is van praktische aard, namelijk de relatief geringe omvang van de organisatie van Haarlemmeriede en Spaarnwoude. U voert daarom verbijzonderde interne controlewerkzaamheden uit om in te spelen op de risico's die samenhangen met de betaalorganisatie. Wij voeren bij onze jaarrekeningcontrole eveneens passende aanvullende controlewerkzaamheden uit. Uit onze controlewerkzaamheden volgen geen bijzonderheden.

Status 2015: dit advies is opgevolgd.

- U heeft geen functiescheiding ingeregeld tussen het geven van akkoord voor levering en akkoord budget met betrekking tot de inkoopfacturen. De verantwoordelijke ambtenaar volgens mandaat ondertekent de factuur voor zowel levering als budget. Gezien de geringe omvang van uw organisatie kiest u ervoor om geen functiescheiding tussen levering en budget in te regelen. In de praktijk is de budgethouder verantwoordelijk om de daadwerkelijke levering van inkoop vast te stellen. Hiermee reesteert het risico op onrechtmatige betalingen als gevolg van niet geleverde goederen of diensten. Wij adviseren om bij de factuur de brondocumentatie van levering aan te hechten, om ook voor de administratie inzichtelijk te maken of daadwerkelijk levering heeft plaatsgevonden.

Status 2015: Inherent aan de omvang van de organisatie is dit advies niet opgevolgd.

- Naar aanleiding van de nieuwe wet schatkistbankieren bent u verplicht uw overtollige middelen uit te zetten bij het Rijk. Dit drempelbedrag van € 250.000 heeft u in 2014 overschreden met de volgende bedragen per kwartaal (gemiddelde berekening op dagbasis): kwartaal 1, € 158.000, kwartaal 2, € 408.000, kwartaal 3, € 210.000 en kwartaal 4, € 42.000. Deze overschrijdingen hebben kunnen plaatsvinden als gevolg van problemen in de afroaming van de BNG-rekeningen. U heeft maatregelen getroffen, in de vorm van het afroomcontract met de BNG, om herhaling te voorkomen.

Voor wat betreft eventuele gevolgen van de overschrijding geldt dat in de huidige wetgeving nog geen consequentiemaatregelen (bijvoorbeeld in de vorm van boeterentes) zijn opgenomen. Conform de Kadernota Rechtmatigheid hebben rechtmatigheidsfouten die geen financiële consequenties kunnen hebben geen invloed op het accountantsoordeel.

Status 2015: Uit de verantwoording van het schatkistbankieren - zoals opgenomen in de toelichting op de balans bij de uitzettingen met een rente typische looptijd korter dan één jaar - blijkt dat de gemeente gedurende alle kwartalen van 2015 de toegestane limiet met heeft overschreden.

In overeenstemming met de Kadernota rechtmatigheid 2015 van de Commissie BBV, kwalificeren de afwijkingen van het schatkistbankieren als niet-financiële rechtmatigheidsfouten en wegen deze niet mee in ons rechtmatigheidsoordeel.

Daarnaast hebben wij met betrekking tot de budgetcyclus nog de volgende (nieuwe) bevinding:

- In uw gemeente wordt een contractregister bijgehouden. Dit is echter voor het laatst bijgewerkt per augustus 2014. Daarnaast ontbreekt een (volledige) verplichtingenadministratie. Doordat u geen verplichtingenadministratie heeft, loopt u het risico dat verplichtingen niet volledig in beeld zijn. Dit heeft mogelijk een weerslag op bijvoorbeeld uw tussentijdse informatievoorziening en liquiditeitsprognose, maar ook op de verantwoording van verplichtingen in uw jaarrekening.

Betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiserings- omgeving

Onze jaarrekeningcontrole is gericht op het geven van een oordeel over de jaarrekening zelf en is niet primair gericht op het doen van uitspraken over de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan. Onze bevindingen gaan over de onderdelen die wij onderzocht hebben in het kader van de jaarrekening, wat wil zeggen dat wij geen volledigheid pretenderen. Hiervoor is een specifiek daarop gericht onderzoek noodzakelijk.

Wij hebben in het najaar 2014 een zogenaamde "IT-survey" in laten vullen door uw uitvoeringsorganisatie, de gemeente Bloemendaal. Hiermee hebben wij inzicht verkregen in mogelijke risico's in de IT-omgeving. In ons accountantsverslag 2014 rapporteerden wij u het volgende:

Beheer accountants

Gebuikersaccounts worden niet periodiek beoordeeld. Er zijn geen maatregelen om te zorgen dat administrators te veel vrijheden hebben. Het gebruik van krachtige gebruikers (zie ook bij logging) wordt niet gelogd. De wachtwoorden van servers worden niet periodiek gewijzigd.

Logging

Er vindt geen logging plaats en derhalve is er ook geen sprake van monitoring op de logging. Hierdoor loopt u risico dat het achteraf niet mogelijk is om te achterhalen wie bepaalde wijzigingen heeft aangebracht. Dit belemmert de gemeente in haar zelfsignalerende en controlerende taak. Wij adviseren u om deze logging periodiek te testen.

Change management

Er zijn geen change management procedures van kracht. Er is geen interne beheersing ingeregeld omtrent het identificeren, plannen, goedkeuren, ontwikkelen, testen en implementeren. Wij adviseren u om deze change management processen vorm te laten geven bij de gemeente Bloemendaal.

Hashtotals

In de periode van januari tot en met oktober 2014 werd geen gebruik gemaakt van Hash-totals om vast te stellen dat het betaalaadvies in de BNG applicatie gelijk is aan de betaalaadvieslijst in de financiële administratie (PROFIN). Uw uitvoeringsorganisatie geeft aan dat het gebruik van Hash-totals vanaf 31 oktober 2014 gerealiseerd is, in verband met een update in PROFIN.

Voor het jaar 2015 zijn bovengenoemde aandachtspunten ook relevant geweest. Echter per 2016 hebt u het IT-beheer belegd bij de gemeente Heemstede. In de nieuwe situatie, zo heeft het college ons medegedeeld, zal aandacht aan bovenstaande punten geschonken worden. Wij adviseren u toe te zien op de voortgang hiervan.

Op basis van de controle van het verslagjaar 2015 zijn er geen verdere zaken te melden.

Door u is recent een frauderisicoanalyse uitgevoerd

Als onderdeel van onze interim-controle hebben wij het college en het management verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude, in de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat het college daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met de gemeenteraad.

Uw gemeente beschikt nog niet over een geïntegreerd systeem van frauderisico-identificatie, -analyse, -beheersing. Vanzelfsprekend wordt bij het inrichten van processen wel nagedacht over frauderisico's, maar het frauderisicomanagement is binnen het systeem van risicomanagement nog niet expliciet benoemd. Op diverse momenten hebben wij met het financieel management gediscussieerd over taken, rollen en verantwoordelijkheden (ook in relatie tot de materialiteit waarmee wij uw jaarrekening controleren) en hebben wij navraag gedaan naar bekende fraudegevallen. Ook hebben wij met hen de hierna genoemde mogelijke risico's beoordeeld:

- Fraude met "contant" geldverkeer (kasgeld).
- Fraude inzake het beheer van bankrekeningen en betaalbevoegdheden.
- Fraude als gevolg van het verwerken van niet authentieke brondocumenten.
- Fraude met inkopen (prestatielevering) en declaraties (personeel/salarissen).

Op basis van de door ons uitgevoerde werkzaamheden tijdens de controle hebben wij geen aanwijzingen dat voornoemde frauderisico's zich hebben voorgedaan in 2015.

Als onderdeel van onze controle hebben wij het college verzocht inzicht te geven in uw inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude, in de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat het college en/of management daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met u als raad. Het college heeft ons aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's en heeft voorbeelden gegeven van de manier waarop zij deze beheerst.

Recent is een frauderisicodiscussie gevoerd door het management en het college. Wij hechten eraan het belang te (blijven) benoemen om het proces dat het management volgt om frauderisico's te beheersen een vast onderdeel te laten uitmaken van de communicatie tussen de raad en het college. De frauderisicoanalyse die hiervoor in 2015 door het college is opgezet, kan hiertoe een prima basis zijn.

Analyse vermogen en resultaat

Accountantsverslag 2015
Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude

Analyse vermogen en resultaat

Het gerealiseerde resultaat 2015 is voordelig

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves.

De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het resultaat ná bestemming is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

Concreet betekent dit voor uw gemeente het volgende.

Exploitatieresultaat 2015

x € 1.000

De totale baten van uw gemeente bedragen: € 12.082

De totale lasten van uw gemeente bedragen: € 12.147

Het tekort bedraagt ("gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten") € 65

Gedurende het jaar heeft u al voor diverse zaken besloten gelden te reserveren. Deze gelden zijn in de reserves gestort: € 1.011

Tevens heeft u besloten tot het dekken van diverse uitgaven uit reserves. Over het boekjaar betreft dit: € 1.350

Per saldo gedurende het jaar onttrokken aan reserves: € 339

Gerealiseerde resultaat (voordelig): € 274

NB: Door afrondingen op € 1.000 kunnen kleine verschillen ontstaan.

De exploitatie over 2015 laat een nadelig gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten van € 65.000 zien, ten opzichte van een begroot nadelig saldo van € 1.494.000. Dit is (per saldo) een voordeel van afgerond € 1.429.000.

In de jaarstukken wordt op diverse plaatsen een nadere toelichting gegeven op de totstandkoming van het resultaat en worden de verschillen tussen de begroting (na wijziging) en de gerealiseerde baten en lasten verklaard. Voor de verschillenanalyse verwijzen wij u naar de toelichting op de programmaverantwoording en de toelichting op het overzicht van baten en lasten.

In het jaarverslag (onderdeel inleiding, bij de diverse programma's en in de toelichting op het overzicht van baten en lasten) treft u de analyse van de totstandkoming van het resultaat en de verschillen ten opzichte van de tussentijdse informatievoorziening aan. Volledigheidshalve verwijzen wij u hiernaar.

Analyse vermogen en resultaat

Het nadelige exploitatieresultaat 2015 (vóór bestemming) is mede ontstaan na een aantal incidentele baten en lasten. Door het effect van de incidentele baten en lasten buiten beschouwing te laten, ontstaat meer inzicht in de reguliere baten en lasten. Het inzicht in de reguliere baten en lasten is van belang, omdat het een betere indicatie geeft van de toekomstige baten en lasten, overigens zonder rekening te houden met beleidswijzigingen. In het jaarverslag is in paragraaf 2.3 een overzicht van incidentele baten en lasten opgenomen. Kortheidshalve verwijzen wij u naar deze uiteenzetting.

De vermogenspositie van uw gemeente is nagenoeg gelijk gebleven.

In het BBV, de verslaggevingsregels van gemeenten, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming. Het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten bedraagt € 65.000 nadelig. Per saldo is tussentijds € 339.000 aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2015 € 274.000 voordelig bedraagt. Dit bedrag is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het hiernavolgende overzicht hebben wij de mutaties in de reserves schematisch weergegeven:

x € 1.000	2012	2013	2014	2015
Eigen vermogen per 1 januari	€ 11.685	€ 12.407	€ 12.853	€ 10.278
Tussentijdse resultaatbestemming	€ 59	€ 226	€ 23	-/- € 339
Gerealiseerde resultaat	€ 663	€ 220	€ 551	€ 274
Totaal ("saldo van baten en lasten")	€ 722	€ 446	€ 573	-/- € 65
Directe vermogensmutatie (alleen 2014) als gevolg van herrubricering voorziening riolering			-/- € 3.148	
Eigen vermogen per 31 december	€ 12.407	€ 12.853	€ 10.278	€ 10.214

NB: Door afrondingen op € 1.000 kunnen kleine verschillen ontstaan.

Analyse vermogen en resultaat

De omvang van het eigen vermogen bedraagt ultimo 2015 57,8% van het balanstotaal (2014: 62% van het balanstotaal). De samenstelling van het eigen vermogen (bedragen x € 1.000) is als volgt:

	2014	2015
Algemene reserve	€ 4.328	€ 4.365
Bestemmingsreserves	€ 5.400	€ 5.574
Gerealiseerd resultaat	€ 551	€ 274
	€ 10.278	€ 10.213

NB: Door afrondingen op € 1.000 kunnen kleine verschillen ontstaan.

In de toelichting op de balans geeft het college een uiteenzetting van de mutaties in het vermogen over het jaar 2015. Kortheidshalve verwijzen wij daarnaar.

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's. De paragraaf Weerstandsvermogen moet hier het gewenste inzicht in geven. De beschikbare weerstandscapaciteit (voor samenstelling, zie de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van uw jaarstukken) heeft het college berekend op € 6.518.000.

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's. Het weerstandsvermogen vormt de financiële buffer voor de strategische risico's waar de gemeente geen beheersmaatregelen voor heeft getroffen dan wel heeft kunnen treffen. Een goede invulling van de benodigde weerstandscapaciteit is afhankelijk van een structurele en volledige uitvoering van risicomanagement. In uw bedrijfsvoering is risicomanagement een belangrijk thema. Gemeenten worden dagelijks geconfronteerd met interne en externe ontwikkelingen en met kansen en bedreigingen. Daarbij is van cruciaal belang dat risico's met een grote kans en impact worden beheerst.

De inventarisatie van risico's die in de paragraaf Weerstandsvermogen (in het jaarverslag) is opgenomen, geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, om zo de benodigde weerstandscapaciteit te bepalen. Ten opzichte van voorgaande jaren is dit een belangrijke verbetering, want tot en met 2014 werden de risico's niet gekwantificeerd. Zoals uit de paragraaf weerstandsvermogen blijkt, heeft het college voor het verslagjaar 2015 de risico's op € 2.781.000 berekend en concludeert zij daarmee dat de ratio voor het weerstandsvermogen "uitstekend" is.

Analyse vermogen en resultaat



Bij risicomanagement is het duiden van het weerstandsvermogen echter geen doel op zichzelf, maar een onderdeel van de uitkomst van het risicomanagementproces. Het gaat er bij risicomanagement om dat de gemeente op de hoogte is van de op dat moment actuele risico's (met een hoge kans en impact) en dat daarop passende beheersingsmaatregelen worden getroffen. Enkel als deze beheersingsmaatregelen niet mogelijk zijn, dan wel niet wenselijk zijn, vormt het opvangen van de risico's met de weerstandscapaciteit de oplossing.

Voor meer gedetailleerde informatie over uw weerstandspositie verwijzen wij u naar de paragraaf "Weerstandsvermogen en risicobeheersing" van uw jaarstukken 2015. Overigens merken wij hierbij op dat deze cijfers niet aan accountantscontrole of een beoordelingsopdracht zijn onderworpen

Overige onderwerpen

Overige onderwerpen

Bevestiging van het college is ontvangen

Wij hebben van het college een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Er is geen sprake van meningsverschillen met het management of een beperking in reikwijdte van onze controle

Er zijn geen meningsverschillen met het college geweest en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controle-opdracht door het college en de medewerkers van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Bijzonderheden ten aanzien van de naleving van wet- en regelgeving

Een belangrijk onderdeel van de rechtmatigheidswetgeving is de niet-financiële rechtmatigheid. Dit is niet primair het onderzoeksgebied van de accountant. De accountant heeft als taak u te wijzen op een niet-financiële onrechtmatigheid als eventuele 'bijvangst' van de reguliere controle en op eventuele tekortkomingen in het interne signaleringssysteem. Voor dit laatste verwijzen wij u naar onze opmerkingen over de administratieve organisatie en interne beheersing.

In het kader van onze controle van de jaarrekening 2015 hebben wij geen opmerkingen ten aanzien van de niet-financiële rechtmatigheid.

Er is geen sprake van vermoedens of signalen van fraude

In Nederland is de accountant wettelijk verplicht om alle ontdekte fraudegevallen te rapporteren aan het management van de organisatie. Wij merken op dat onze controle niet specifiek is ingericht op het ontdekken van fraude. De accountant is wel verantwoordelijk voor het betrekken van frauderisico's in de planning en uitvoering van zijn controleopdracht.

Wij hebben een fraudediscussie gevoerd met het controleteam en met het college, de directie en het management van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude, waarbij wij de nadruk hebben gelegd op de vermoedens van materiële onjuistheden als gevolg van fraude in de jaarstukken.

Overige onderwerpen

Van het college, de directie en het management hebben wij de bevestiging ontvangen dat er geen onregelmatigheden zijn geconstateerd waarbij het management of werknemers die een belangrijke rol spelen bij de maatregelen van interne beheersing of anderen in het geval dat de fraude van materieel belang kan zijn op de jaarrekening, zijn betrokken.

Tevens hebben wij zelfstandig werkzaamheden uitgevoerd die gericht waren op het risico van het 'omzeilen' van de interne beheersingsmaatregelen door het college, de directie en het management te detecteren. Wij hebben specifieke controles uitgevoerd op memoriaalboekingen en schattingen en hebben significante en niet-routinematige transacties met behulp van gegevensanalyses onderzocht. Hierbij hebben wij geen bijzonderheden geconstateerd.

Hoewel wij een professioneel kritische houding hebben ten opzichte van risico's van fraude in de jaarrekening, willen wij opmerken dat onze controle niet specifiek is gericht op het ontdekken hiervan. Tijdens de uitvoering van onze controle van de jaarrekening 2015 hebben wij geen aanwijzingen verkregen dat er sprake is geweest van fraude.

Corporate Compliance

Door politieke, sociale en economische ontwikkelingen worden bedrijven, instellingen en hun werknemers blootgesteld aan een toenemende mate van regelgeving en verwachtingen vanuit diverse stakeholders omtrent moreel handelen. Het belang en de noodzaak om te voldoen aan wet- en regelgeving (corporate compliance) neemt hierdoor verder toe.

In dit kader adviseren wij het ambtelijk management in 2016 een expliciete eigen inschatting te maken van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van risico's op het gebied van corporate compliance, inclusief de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat het management daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel, college en toezichhoudend orgaan. Een expliciet onderdeel hiervan is voorts het corporate compliance programma op het gebied van bijvoorbeeld data privacy, milieu, corruptie en/of mededinging.

Wij hechten eraan te benoemen dat het belangrijk is dat periodieke compliance risicoanalyses een vast onderdeel uitmaken van het interne controlesysteem dat erop is gericht bedrijfsrisico's te onderkennen, het belang en de waarschijnlijkheid daarvan in te schatten inschatten en het daarop toespitsen van de interne beheersing.

Overige onderwerpen

Cyberrisicoanalyse

Cyber is een onlosmakelijk onderdeel geworden van onze samenleving. Dagelijks werken we met digitale oplossingen, zowel privé als zakelijk. Door gebruik van het internet, bedrijfsnetwerken en -applicaties hebben ook alle organisaties, ongeacht hun omvang, te maken met aan cybergerelateerde risico's zoals cybercrime. Als cyberrisico's zich voordoen, kunnen deze een (significante) impact hebben op de financiële systemen, uitspraken over de interne beheersing en ook de jaarrekeningcontrole.

Aangezien iedere organisatie waardevolle informatie heeft te verliezen of ernstige schade kan leiden als de IT-infrastructuur (tijdelijk) niet meer beschikbaar is, attenderen wij u op het belang van een cyberrisicoanalyse als vast onderdeel van het interne controlesysteem dat erop is gericht bedrijfsrisico's te onderkennen, het belang en de waarschijnlijkheid daarvan in te schatten inschatten en het daarop toespitsen van de interne beheersing.

In dit kader adviseren wij dat de organisatie in 2016 specifiek onderzoek doet naar de aanwezigheid en toereikendheid van de door de gemeente op dit terrein getroffen interne beheersmaatregelen.

Bijlagen

Accountantsverslag 2015
Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude

Bijlage A1: Overzicht van niet-gecorrigeerde fouten in de jaarrekening

Niet-gecorrigeerde fouten

De volgende niet-gecorrigeerde fouten groter dan € 65.500 zijn gedurende onze werkzaamheden vastgesteld:

Aard van de fouten	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	N.v.t.	N.v.t.
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen huidige periode	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is tevens getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is per saldo ook een getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
(Sub)Totaal getrouwheidsfouten	Subtotaal € 0	Totaal € 0
Extra absolute waarde rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	N.v.t.
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/et cetera)	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Totaal rechtmatigheidsfouten	Totaal € 0	

Aard van de onzekerheden	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Onzekerheid rechtmatigheid betreft tevens getrouwheid		
Onzekerheid rechtmatigheid is per saldo ook een onzekerheid inzake getrouwheid (Onzekerheden inzake uitvoering WMO en Jeugd - PGB en ingekochte zorg)	€ 383.500	€ 383.500
(Sub)Totaal onzekerheden in de controle getrouwheid	Subtotaal € 383.500	Totaal € 383.500
Extra absolute waarde onzekerheden rechtmatigheid	N.v.t.	N.v.t.
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit externe regels (EU-staatssteun)	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige onzekerheden inzake rechtmatigheid	N.v.t.	
Totaal onzekerheden in de controle rechtmatigheid	Totaal € 383.500	

Wij hebben van het college een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin het college bevestigt dat de niet-gecorrigeerde fouten, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Het college heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde fouten.

Bijlage A2: Overzicht van gecorrigeerde fouten in de jaarrekening

Gecorrigeerde fouten

De tabel hieronder bevat alle afzonderlijk geïdentificeerde en gecorrigeerde fouten groter dan € 65.500 en andere door het college gecorrigeerde fouten.

	Rechtmatigheid €'000	Getrouwheid €'000
Feitelijke afwijkingen (factual misstatements)		
Correctie vervallen 75% regeling latente terugbetaalverplichting BBZ aan Rijk	€ 92.000	€ 92.000
Inschattingsafwijkingen (judgemental misstatements)	N.v.t.	N.v.t.
Geprojecteerde afwijkingen (projected misstatements)	N.v.t.	N.v.t.
Totaal	€ 0	€ 0

Bijlage A3: Geconstateerde afwijkingen in de toelichting op de jaarrekening

Afwijkingen in de toelichting

Onze controlestandaarden eisen dat wij afwijkingen van materieel belang in de toelichting signaleren om de gemeenteraad in staat te stellen een inschatting te maken van de gevolgen daarvan voor de jaarrekening. De tabel hieronder bevat een weergave van die onderwerpen uit de toelichting waarvan wij denken dat de gemeenteraad deze nader dient te beoordelen.

Toelichting	Bron toelichtingsvereiste	Kwantitatieve of kwalitatieve overweging
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.

Bijlage A4: Fouten en onzekerheden inzake financiële rechtmatigheid

Rechtmatigheid

In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO), de Kadernota Rechtmatigheid en in het door de gemeenteraad vastgestelde normenkader is het kader voor de controle op de rechtmatigheid opgenomen. Deze normen zijn vastgelegd in het controleprotocol van de gemeente. Bij de controle op de rechtmatigheid hebben wij de volgende fouten en/of onzekerheden geconstateerd:

Toelichting	Bron normenkader	Fout of onzekerheid (x € 1.000)
Onzekerheden inzake uitvoering WMO en Jeugd (PGB en ingekochte zorg)	Wet- en regelgeving WMO en Jeugdwet	€ 383.500

Bijlage A5: Fouten en onzekerheden inzake de SiSa-bijlage

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2015 onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd. Onderstaand treft u deze tabel aan.

Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
OCW D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2015 (OAB)	€ 0	-
OCW D11	Wet participatiebudget 2014 – overgangsrecht 2015 reserveringsregeling deel educatie	€ 0	
I&M E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai (inclusief bestrijding spoorweglawaaai)	€ 0	-
SZW G1A	Wet sociale werkvoorziening (Wsw) totaal 2014	€ 0	-
SZW G2	Gebundelde uitkering o.g.v. art. 69 Participatiewet_gemeentedeel 2015	€ 0	-
SZW G3	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) gemeente 2015	€ 0	-
Totaal		€ 0	-

Bijlage B: Onafhankelijkheid

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de "Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)" en vormen een belangrijk onderdeel van het "normenkader" waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Op basis van onze toetsing concluderen wij dat onze onafhankelijkheid als certificerend accountant bij de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude in 2015 voldoende is gewaarborgd. Er is geen sprake van aanvullende dienstverlening geweest.

Op grond van de door ons getroffen maatregelen en de communicatie met u hierover zijn wij van mening dat onze onafhankelijkheid in voldoende mate is gewaarborgd.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste organen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen of verstrekt aan de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude of een bij de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude betrokken persoon. Hierbij is een drempel van € 100 opgenomen in de regels.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die een (geschatte) waarde van meer dan € 100 hebben ontvangen of verstrekt en zijn daarom van mening dat er geen sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht.

Bijlage C: Reikwijdte van de controle 2015

De opdracht die u ons heeft verstrekt

Binnen het kader van de meerjarige overeenkomst tussen uw gemeente en Deloitte Accountants B.V. tot het controleren van uw jaarrekening bevestigen wij formeel elk jaar de onderlinge afspraken met een opdrachtbevestiging. Met de opdrachtbevestiging van 1 december 2014 heeft u ons op meer gedetailleerde wijze opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2015. De doelstelling van de controle is het afgeven van een controleverklaring bij de jaarrekening van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude. In dit accountantsverslag geven wij een toelichting op de bevindingen naar aanleiding van de controle.

Onze controleaanpak bestaat in hoofdlijnen uit drie fasen: de risicoanalyse, de interim-controle en de jaarrekeningcontrole.

Gezamenlijke risicoanalyse als basis

Onze controle start met het maken van een analyse van de risico's waar u als gemeente mee te maken heeft. Deze risicoanalyse zien wij als een gezamenlijke actie van ons controleteam en vertegenwoordigers van uw gemeente en maakt deel uit van ons pre-auditgesprek. Het doel hiervan is om op basis van gezamenlijke kennis van uw organisatie en uw omgeving tot een zo volledig en bruikbaar mogelijke risicoanalyse te komen, die als basis voor de verdere controlewerkzaamheden kan dienen. Het gaat hierbij primair om de externe risico's en de risico's in de bedrijfsvoering. Bij deze inventarisatie ligt primair de focus op de risico's op afwijkingen van materieel belang in de jaarrekening als gevolg van fraude of fouten.

Interim-controle

Onze risicoanalyse en de daarop gebaseerde controleaanpak richten zich niet uitsluitend op de jaarrekening zelf, maar ook op het systeem van interne beheersing. Hoe beter dat systeem functioneert, hoe meer zekerheid er bestaat dat de opgeleverde informatie betrouwbaar is, zowel tussentijds als bij de jaarrekening. Omdat deze interne beheersing het gehele jaar goed dient te functioneren, hoeven wij niet de aanvang van onze controle niet te wachten totdat de jaarrekening gereed is. Onze controle vindt daarom voor een belangrijk deel al in de tweede helft van het boekjaar plaats. Wij onderzoeken tijdens de interim-controle de procesrisico's, om te bepalen of hierin voldoende beheersmaatregelen (de AO/IB) zijn getroffen. Het product van deze fase van de controle is een managementletter met daarin opgenomen verbeterpunten ter verdere optimalisatie van de interne beheersing (zie paragraaf Interne beheersing).

Jaarrekeningcontrole

Bij de jaarrekeningcontrole stellen wij vast of de jaarrekening is opgesteld volgens de geldende verslaggevingsvoorschriften, of de door u opgestelde jaarrekening een getrouw beeld geeft en of de baten, lasten en balansmutaties voldoen aan de eisen van rechtmatigheid zoals opgenomen in het controleprotocol 2015. Ook stellen wij vast dat de posten in de jaarrekening adequaat zijn toegelicht. Onze controle houdt niet in dat wij alle posten integraal controleren. Onze aanpak heeft als doel om belangrijke onjuistheden of onrechtmatigheden te ontdekken, rekening houdend met de materialiteitsgrenzen zoals vastgelegd in het controleprotocol 2015.

Het product van de jaarrekeningcontrole is de controleverklaring bij de jaarrekening en een verslag van bevindingen. In het verslag van bevindingen rapporteren wij fouten en onzekerheden die de vastgestelde rapportagetolerantie (€ 54.000) overschrijden en overige bijzonderheden die naar onze mening van belang zijn voor de behandeling van de jaarrekening (zoals governance, financiële positie, ontwikkeling resultaten en de kwaliteit van de interne beheersing).

Scope van de opdracht

Onze controleverklaring is gebaseerd op onze controlewerkzaamheden als accountant van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude.

Bijlage D: Disclaimer en beperking in gebruik

Dit verslag is alleen bestemd voor de leden van de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude en mag niet in zijn geheel of gedeeltelijk aan derden worden verstrekt of aangehaald zonder onze schriftelijke toestemming vooraf. Er wordt geen verantwoordelijkheid aan een derde partij geaccepteerd, omdat dit verslag daar niet voor opgesteld en bedoeld is. Dientengevolge nemen wij geen enkele verplichting of plicht van zorg aan ieder ander persoon aan wie dit verslag getoond of in zijn handen komt op ons.

De in dit verslag aan de orde gestelde onderwerpen zijn door ons geconstateerd gedurende onze controleopdracht waarvan wij van mening zijn dat zij uw aandacht behoeven. Het is geen allesomvattend verslag van alle geconstateerde zaken en in het bijzonder kunnen wij niet verantwoordelijk worden gesteld voor het rapporteren van alle bedrijfsrisico's of tekortkomingen in het systeem van interne beheersing. Elke conclusie, opinie of opmerking in dit verslag is verstrekt in de context van onze controleverklaring over de jaarrekening als geheel, welke zal worden verstrekt in onze controleverklaring.

Evenzo geldt dat de opmerkingen, bevindingen en aanbevelingen met betrekking tot het systeem van interne beheersing niet gelezen dienen te worden als een afzonderlijke opinie van het systeem van interne beheersing en haar werking.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, a UK private company limited by guarantee ("DTTL"), DTTL and each of its member firms are legally separate and independent entities. DTTL (also referred to as "Deloitte Global") does not provide services to clients. Please see www.deloitte.com/about for a detailed description of the legal structure of Deloitte Touche Tohmatsu Limited and its member firms.

Deloitte provides audit, consulting, financial advisory, risk management, tax and related services to public and private clients spanning multiple industries. With a globally connected network of member firms in more than 150 countries, Deloitte brings world-class capabilities and deep local expertise to help clients succeed wherever they operate. Deloitte's approximately 200,000 professionals are committed to becoming the most trusted and innovative firm.

This publication contains general information only, and none of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, its member firms, or their related entities (collectively, the "Deloitte Network") is, by means of this publication, rendering professional advice or services. Before making any decision or taking any action that may affect your finances or your business, you should consult a qualified professional adviser. No entity in the Deloitte Network shall be responsible for any loss whatsoever sustained by any person who relies on this publication.

© 2016 Deloitte The Netherlands